

Павко Анатолій Іванович,
доктор історичних наук, професор,
Курило Людмила Федорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національна академія управління, м. Київ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті на основі творчого використання новітньої соціогуманітарної літератури, включаючи педагогічну, розкрито термінологічну сутність університетської освіти. Авторами визначено проблемні питання та тенденції і напрями її модернізації на сучасному етапі розвитку вищої школи.

Ключові слова: вітчизняна університетська освіта, вища школа, компетентність, педагогічна діяльність, педагог.

Постановка проблеми. Багатоманітний історико-педагогічний досвід минулого, сучасна практика підготовки вчителів в структурі класичних і галузевих університетів України свідчать про те, що університетська педагогічна освіта була і незмінно залишається важливою складовою освітньої галузі, одним з визначальних чинників формування стратегічних тенденцій і перспективних напрямів розвитку системи вищої освіти в Україні в цілому [9, с.4]. На слушну думку вітчизняних дослідників, проблемні питання формування нового педагога гостро постали як перед об'єднаною Європою ХХІ століття, так і перед нашою країною [1]. Слід підкреслити, що саме вчитель – інноваційний, харизматичний провідник наукового знання, передового світогляду, який готує нового суб'єкта життєдіяльності – активного поборника єдності суспільства і його прогресивних змін, що ґрунтуються на гуманітарних і демократичних принципах, глибокій єдності та співпраці народів і культур, пріоритетах збереження миру, екологічної безпеки, добробуту і суспільного порядку, толерантності та солідарності.

Адже сучасний учитель – це не тільки авторитетний фахівець у відповідній сфері наукових знань, але й піонер у вихованні громадян нового покоління, перед якими поставатимуть нові виклики глобалізованого світу. «Учителі здійснюють неймовірний вплив на розвиток країни та суспільства, – підкреслила під час зустрічі із переможцями у всеукраїнському конкурсі «Учитель року–2017» міністр освіти і науки України Лілія Гриневич [10, с.1]. Центром наукової, навчальної і виховної діяльності університетів є підготовка фахівців – людини високого професіоналізму, творчої, не байдужої, спроможної виконати важливу суспільну функцію організатора, управлінця виробничими процесами, вихователя колективу. Головне ж полягає в тому, що ця справа розпочинається з підготовки нового вчителя – професійного наставника і вихователя нових поколінь для об'єднаної Європи. На думку члена-кореспондента НАН України В. Андрущенка, реалізація цієї історичної місії потребує радикальних змін суспільного статусу сучасного університету і школи, ролі вчителя, його навчальної та виховної діяльності [1, с.23]. У зв'язку з цим актуалізуються питання, пов'язані з дослідженням, творчим осмисленням та узагальненням теоретичних та прикладних аспектів професійно-педагогічної підготовки студентів університету, як в контексті ретроспективного педагогічного досвіду вищої школи, так і в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів в Україні.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти університетської педагогічної освіти у ретроспективному та сучасному вимірах дістали висвітлення у наукових дослідженнях та розвідках таких відомих вчених як Л. Губерський, О. Глузман, В. Кремень, А. Павко, Л. Курило, О. Співаковський та ін. Разом з тим у науково-освітньому середовищі відчувається нагальна потреба у комплексному, системному, неупередженому вивченні стану, проблем та перспектив розвитку на сучасному етапі вітчизняної університетської педагогічної освіти.

Мета статті полягає в тому, щоб спираючись на новітні творчі здобутки дослідників, використовуючи оригінальні наукові

видання, узагальнити та критично проаналізувати провідні тенденції розвитку вітчизняної університетської педагогічної освіти України в умовах сьогодення, окреслити її стан та перспективні можливості.

Результати дослідження. Для реформування сучасної вищої школи, зокрема університетської освіти, важливе значення має фундаментальне вивчення, об'єктивна оцінка, творче осмислення та вдумливе використання кращих традицій української освіти і педагогіки з метою оптимального поєднання класичної спадщини минулого та сучасних досягнень наукової думки, її органічного зв'язку з вітчизняною історією, культурою та педагогічним досвідом [2, с.12]. Варто зазначити, що університет є одним з найдавніших і провідних центрів розвитку освіти, науки і культури в європейських країнах. Джон Ньюмен як прибічник інтелектуальної моделі університету, наприклад, вважав, що університет повинен охоплювати всю «територію» інтелекту. Відомий англійський вчений в якості ціннісних засад університетської освіти розглядав універсальні і фундаментальні знання, інтелігентність та інтелектуальність науково-педагогічного процесу [3, с.14]. Досвід системного дослідження університетської педагогічної освіти, її історії, сучасного стану і тенденцій розвитку дає можливість виокремити основні ознаки університетського типу навчання: забезпечення ступеневого характеру викладання дисциплін; здійснення фундаментальних наукових досліджень; високий рівень інформатизації педагогічного процесу; діяльність університетів як регіональних центрів щодо поширення нових знань та інноваційних технологій навчання; міжнародне співробітництво в галузі вищої освіти і підготовки студентів, магістрів, наукових і науково-педагогічних кадрів для інших країн [6, с.940]. Специфікою університету є забезпечення ним наукової освіти студентів, спрямованості вектора його діяльності на досягнення та приріст наукового знання, що розглядається переважно в аксіологічному вимірі. Потрібно наголосити також на тому, що університет завжди уособлював ту інтелектуальну інституцію, яка несла в собі ідею універсальності та елітарності освіти, науки та культури. З точки зору компетентнісного підходу, випускник університету має бути універсалом, насамперед, в методологічному сенсі. Загальною особливістю університетської професійно-педагогічної підготовки незалежно від конкретного фаху повинно бути формування у студентів ціннісних орієнтацій, знань та вмінь, які забезпечують можливість організації діяльності в проблемних ситуаціях [3, с.17].

Зауважимо, що підготовка фахівців, у тому числі педагогів, в окремі періоди історії університетської освіти здійснювалась в різних масштабах, типах, видах і формах. Проте аргументовано доведеним дослідниками є той факт, що класичні університети, незалежно від історичного часу їх створення, особливостей становлення, завжди здійснювали підготовку викладачів різних спеціальностей та напрямків. В умовах сьогодення педагогічна освіта у вітчизняних класичних університетах розглядається фахівцями у царині педагогічної думки в якості важливої складової системи вищої педагогічної освіти. Слід підкреслити, що розвиток університетської педагогічної освіти здійснюється з врахуванням як історичних традицій, так і сучасних тенденцій функціонування

вітчизняних та зарубіжних освітніх систем. Потрібно зазначити, що термін «університетська педагогічна освіта» використовується в таких смислових значеннях: 1) підсистема загальнонаціональної системи підготовки вчителів; 2) підсистема конкретного університету, який здійснює підготовку різних фахівців (математиків, фізиків, біологів, хіміків, географів, істориків, філологів та ін.) для педагогічної діяльності; 3) система підготовки спеціалістів-педагогів, яка принципово відрізняється за метою, цілями, змістом, структурою та функціями від інших систем підготовки педагогічних кадрів [3, с.26]. Під терміном «університетська освіта» слід розуміти сукупність загальнонаукових, педагогічних і спеціальних знань і навичок, які дозволяють випускникам університетів здійснювати науково-дослідну чи педагогічну роботу у відповідності з отриманою спеціальністю. Різниця ж між університетською і педагогічною освітою полягає в тому, що студенти класичних університетів отримують у більшому обсязі наукову підготовку, в той час як студенти педагогічних університетів – педагогічну [3, с.17]. На нашу думку, університетська педагогічна освіта – це процес формування та розвитку науково-педагогічних знань, джерел і засобів їх отримання студентами класичних університетів для професійного використання у майбутній викладацькій діяльності.

Натомість, модель університетської педагогічної освіти створює умови для формування спеціаліста, якому притаманні універсальна освіченість, фундаментальна і науково-дослідна підготовка, гуманітарна спрямованість особистості, творчий стиль мислення. Фундаментальність і спеціалізація університетської педагогічної освіти спрямовані на підготовку вчителів для роботи з учнями за поглибленими програмами (в профільних класах, гімназіях, ліцеях, на факультативних заняттях спеціалізованої наукової проблематики), переважно викладачів середніх спеціальних та вищих навчальних закладів [4, с.93]. Теоретико-методологічним і світоглядним орієнтиром у сутнісному розумінні сучасних тенденцій розвитку університетської освіти в Україні є Закон України «Про вищу освіту», який встановлює основні наукові та організаційно-правові засади функціонування вищих навчальних закладів на принципах їх автономії, поєднання освіти з наукою з метою інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих працівниках. Слід зазначити, що в цьому Законі вища освіта трактується як сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, здобутих у вищому навчальному закладі у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти [7]. Наведене нами узагальнене і синтетичне визначення поняття «вищої освіти» у нормативно-правовому документі повною мірою з відповідною специфікою та модифікацією екстраполюється і на проблемне поле університетської освіти.

Необхідно підкреслити, що в сучасних умовах розвитку вищої школи в нашій країні вітчизняна університетська педагогічна освіта зазнає глибоких трансформаційних та модернізаційних змін. Значною мірою це обумовлено тим, що вона не позбавлена низки недоліків концептуального та змістовного характеру, певних кризових явищ. Слід зважати й на те, що негативний вплив на розвиток освіти, зокрема, університетської, мають особливості та закономірності революційних перетворень в Україні [12].

Так, на компетентну думку народного депутата України, першого заступника Голови комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, доктора педагогічних наук О. Співаковського, система підготовки вчителів у вітчизняних класичних та педагогічних університетах залишається архаїчною, пострадянською [11]. Як наслідок, престижна в минулому професія педагога втратила інтелектуальну та суспільну привабливість, ціннісні перспективні орієнтири. Варто сказати і про те, що на педагогічні спеціальності вищих навчальних закладів вступають переважно абітурієнти з досить низьким рівнем ЗНО і цілком очевидно, що не за покликом душі і серця. В результаті

необґрунтованого об'єднання педагогічних спеціальностей і спеціалізацій класичні та галузеві університети готують, за метафоричним висловлюванням О.Співаковського, «вузьких фахівців широкого профілю» [11]. Слід зважати також на слушне застереження Керівника Секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, кандидата педагогічних наук Б. Чижевського про те, що негативний вплив на формування та розвиток традицій освіти, зокрема, й університетської, мають закономірності та особливості революційних перетворень в країні [12].

Необхідно підкреслити, що концептуальне підґрунтя для модернізації та реформування вищої педагогічної освіти, як загалом і вітчизняної освіти, в цілому, закладено в новому Законі України «Про освіту», ухваленому Верховною Радою України восени 2017 року. Цей Закон, проголошуючи освіту основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку, її успішної соціалізації, регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права. Теоретико-методологічне вістря Закону України «Про освіту» спрямоване на посилення якісних параметрів і показників професійної підготовки педагогів в системі вищої освіти через впровадження компетентнісного підходу, модернізацію різних типів та рівнів педагогічної діяльності. Так, стаття 17 Закону України «Про освіту» проголошує, що метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових або творчих, мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань [8]. В зазначеному Законі термін компетентність, який активно використовується у сфері університетської освіти, визначено як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та подальшу навчальну діяльність. Натомість, в Законі України акцентується увага на тому, що педагогічна діяльність, яка тісно пов'язана з терміном «компетентність», – це інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та професійних компетентностей [8].

Як вважають авторитетні експерти, основне завдання університетської педагогічної освіти на сучасному етапі її розвитку полягає в тому, щоб прищепити студентам навички творчого критичного мислення, пошуку та систематизації аргументованого, логічного відбору різноманітної інформації, самостійного дослідження та аналізу складних природних та суспільних явищ і процесів. На глибоке переконання ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академіка НАН України Л.Губерського, критичне мислення, творчий підхід та здатність комунікувати з навколишнім світом – це ті основні речі, які повинні застосовувати освічена людина у постіндустріальному суспільстві. Лейтмотивом його інтегративного, наукового підходу до проблем і перспектив модернізації університетської педагогічної освіти є наступна глибоко прониклива і разом з тим влучна і лаконічна авторська думка: «Вчитель більше не буде джерелом знань, він повинен організувати навчання та оцінити результати» [5]. Втім ця оригінальна теза не є аксіоматичною за своєю гносеологічною природою і містить окремі проблемні аспекти, які спонукають дослідників до плідних творчих дискусій.

На нашу думку, якісні параметри та характеристики вітчизняної педагогічної освіти ХХІ століття мають, насамперед, визначатись науково-педагогічним рівнем викладацьких кадрів класичних університетів України. Наявність фундаментальної освіти у сучасних професорів, широкий діапазон наукових інтересів, універсальність їх знань є важливим джерелом розвитку університетської освіти в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, сучасна університетська педагогічна освіта має гармонійно

поєднувати такі її детермінанти, як інтелектуальність, універсальність та фундаментальність, враховувати при цьому особливості підготовки вчителя у вищих навчальних закладах, а також творчо застосовувати належним чином випробуваний та перевірений часом позитивний вітчизняний та зарубіжний досвід

університетів у царині педагогічної діяльності. Саме такий підхід зможе забезпечити настання в Україні європейського світанку в модернізованій національній системі професійно-педагогічної підготовки студентів класичного та галузевого університету.

Список використаних джерел

1. Світанок Європи. Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття / Андрущенко В.П. – К.: Знання України, 2011. – 1099 с.
2. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Автономна республіка Крим: [Монографія] / О.В.Глузман та ін.(ред.кол.); АПН України. Асоціація ректорів педагогічних ун-тів, Інститут вищої освіти. – К.: Знання України, 2009. – 295 с.
3. Университетское педагогическое образование: объект системного исследования / Институт педагогики и психологии проф.образования Украины. / Глузман А.В. – К.: Просвіта, 1997. – 307 с.
4. Професійно-педагогічна підготовка студентів університета: теорія і опыт дослідження/Ін-т педагогіки і психології професійного освіти АПН України/ Глузман А.В. – К.: Поисково-издательское агентство, 1998. – 251 с.
5. Вчитель більше не буде джерелом знань, він повинен організувати навчання та оцінити результат/ Губерський Л. //Освіта. – 2017. – 4–10 жовтня.
6. Енциклопедія освіти/ Акад.пед.наук України; головний ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. Закон України «Про вищу освіту»// Голос України. – 2014. – 6 серпня.
8. Закон України «Про освіту»//Голос України. – 2017. – 27 вересня.
9. Павко А.І. Трансформаційні процеси в системі університетської освіти України (XIX – початок XX ст.): монографія. / А.І. Павко, Л.Ф. Курило – К.: Відкрита педагогічна школа, 2009. – 276 с.
10. Світ. – 2017. – №37-38 (977-978). – жовтень.
11. Про вузьких фахівців широкого профілю / Співаковський О. // Голос України. – 2018. –16 січня.
12. Про негативний вплив революційних перетворень / Чижевський Б. // *Освіта*. 2018. 18 – 25 квітня.

References

1. Andrushchenko, V.P. (2011). Svitank of Yevropy. Problema formuvannya novoho uchytelya dlya ob'yednanoyi Yevropy XXI stolittya [Dawn of Europe. The problem of forming a new teacher for a united Europe of the XXI century]. Kyiv: Knowledge of Ukraine.
2. APS of Ukraine. Association of Rectors of Pedagogical Unities, Institute of Higher Education, (2009). Vyscha pedahohichna osvita i nauka Ukrayiny: istoriya, s'ohodennya ta perspektyvy rozvytku. Avtonomna respublika Krym [Higher pedagogical education and science of Ukraine: history, present and development prospects.. Autonomous Republic of Crimea]. Kyiv: Knowledge of Ukraine.
3. Hluzman, A.V. (1997). Unyversytetskoe pedahohicheskoe obrazovanye: obekt systemnoho yssledovanyya [University pedagogical education: the object of system research]. Kyiv: Prosvita.
4. Hluzman, A.V. (1998). Professyonal'no-pedahohicheskaya podhotovka studentov unyversyteta: teoryya y opyt yssledovanyya [Professional and pedagogical training of university students: theory and research experience]. Kyiv: Search and Publishing Agency.
5. Hubers'ky, L., (2017). Vchytel' bil'she ne bude dzherelom znan', vin povynen orhanizuvaty navchannya ta otsynyty rezul'tat [Teacher will no longer be a source of knowledge; he must organize training and evaluate the result]. Education, October 4–10.
6. Kremen', V.H. ed., (2008). Entsiklopediya osvity [Encyclopedia of Education]. Kyiv: Yurinkom Inter.
7. Zakon Ukrayiny «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine "On Higher Education"], (2014). Voice of Ukraine, August 6.
8. Zakon Ukrayiny «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Higher Education"], (2017). Voice of Ukraine, September 27.
9. Pavko, A.I. and Kurylo, L. F. (2009). Transformatsiyni protsesy v systemi unyversytets'koyi osvity Ukrayiny (XIX – pochatok XX st.) [Transformation processes in the system of university education of Ukraine (XIX - early XX centuries)]. Kyiv: Open pedagogical school.
10. Svit [World], 2017, 37–38 (977–978) October.
11. Spivakovs'ky, O., (2018). Pro vuz'kykh fakhivtsiv shyrokooho profilyu [About narrow specialists of a wide profile]. Voice of Ukraine, January 16.
12. Chyzhevs'ky, B. (2018). Pro nehatyvnyy vplyv revolyutsiynykh peretvoren' [On the negative impact of revolutionary transformations]. Education, April 18-25.

В статті на основі творчого використання найсвіжішої соціогуманітарної літератури, включаючи педагогічну, розкрито термінологічну сутність університетського освіти. Автором визначені проблемні питання, тенденції та напрямки її модернізації на сучасному етапі розвитку вищої школи.

Ключові слова: університетське освітання, вища школа, компетентність, педагогічна діяльність, педагог.

The article is based on the creative use of modern socio-humanitarian literature, including pedagogical, the terminological essence of university education is disclosed. It is emphasized that the main features of the university type of study are: ensuring the degree of teaching of disciplines; fundamental research; high level of informatization of the pedagogical process; the activities of universities as regional centers for the dissemination of new knowledge and innovative learning technologies; international cooperation in the field of higher education training students, masters, scientific and research and teaching staff for other countries. The development of university pedagogical education is carried out taking into account both historical traditions and modern trends of functioning of domestic and foreign educational systems. It is stressed that the theoretical-methodological and ideological benchmark in the essential sense of the modern trends in the development of university education in Ukraine is the Law of Ukraine "On Higher Education", which establishes the basic scientific, organizational and legal principles of the functioning of higher educational institutions on the principles of their autonomy, the combination of education with science the purpose of innovative development of the country, self-realization of the individual, ensuring the needs of the society, the labor market and the state in the skilled workers. The main task of university pedagogical education at the present stage of its development is to instill students' skills in creative critical thinking, to search and systematize reasoned logical selection of diverse information, independent research and analysis of complex natural and social phenomena and processes

Key words: domestic university education, high school, competence, pedagogical activity, pedagogue.